

Bokslut över välfärden och vården under 1990-talet:

Stora nedskärningar, sämre arbetsmiljö men lägre dödlighet

– Det stora misslyckandet under 1990-talet var den försämrade arbetsmiljön. Nu är det mycket angeläget att följa upp och göra de förändringar i arbetsorganisationen som behövs.

Den kommentaren gav Toivo Heinsoo, tidigare direktör för avdelningen för hälso- och sjukvårdsfrågor på Landstingsförbundet, till avsnittet om sjukvården, när kommittén Valfärdsbokslut presenterade sitt delbetänkande i förra veckan.

För knappt ett år sedan fick kommittén uppdraget från regeringen att göra ett bokslut över 1990-talets välfärdsutveckling. I början av decenniet drabbades samhället av en svår finansiell kris och hög arbetslöshet. Hur påverkades välfärden av denna? var frågan kommittén skulle svara på.

Barnen 1990-talets förlorare

Generellt sett är svaret att det först blev mycket sämre och sedan lite bättre. Kommittén pekar på vissa grupper i samhället som blivit mycket utsatta: ungdomar, invandrare och ensamstående mödrar. Nedskärningar har i hög grad drabbat barnen, såväl när det gäller resurser till förskolor och skolor som till barnfamiljerna.

Även inom sjukvården har förändringarna varit stora. Genom Ädelreformen har en del av landstingens uppgifter för gamla och sjuka människor förts över till kommunerna. Vårdgarantin och husläkareformen har införts, det har blivit vanligt med beställar–utförar-modeller i landstingen och andelen privata vårdgivare i primärvården har ökat kraftigt.

Samtidigt har hälso- och sjukvårdens andel av Bruttonationalprodukten, BNP, sjunkit från 8 till 7,4 procent mellan 1993 och 1998. Antalet vårdplatser har halverats under decenniet. Personalen i sjukvården har minskat kraftigt, mer än vad förskjutningen av vård till kommunerna kan förklara. Totalt sett har personalen minskat med 15 procent från hälso- och sjukvården och äldreomsorgen sammantaget.

Färre personer gör mer utan att kostnaderna har ökat, med andra ord.

Trots att personalen och vårdplatser-

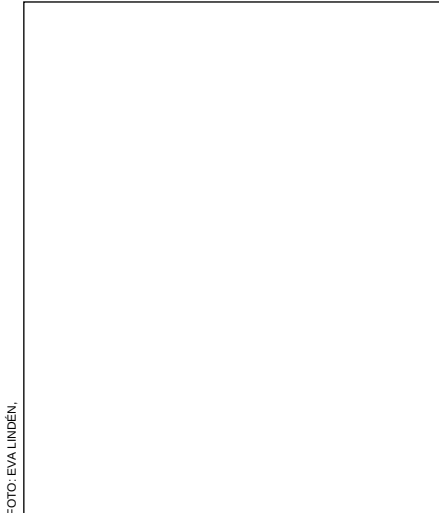

FOTO: EVA LINDEN

– Det finns för lite kunskap om hur arbetsmiljö och nedskärningar påverkar vårdens kvalitet, menar Marta Szebehely, docent i socialt arbete och en av ledamöterna i kommittén Valfärdsbokslut.

na har minskat har antalet vårdtillfällen och läkarbesök ökat något under perioden. Undantaget gäller unga människor som istället utnyttjar läkarvård mindre, samtidigt som de ökat sin medicinkonsumtion.

Valfärdskommittén pekar i betänkandet på områden där det finns kunskapsluckor.

– Jag blev överraskad av hur lite man vet om hur kvaliteten i vården har påverkats, sade Marta Szebehely, docent i socialt arbete på Socialhögskolan i Stockholm, en av kommitténs medlemmar.

– Det finns inga systematiska studier av vad nedskärningar och organisatoriska förändringar betytt för kvaliteten. Ska man utvärdera välfärdstjänster är det svårt att bortse från hur personalen har det, menade Marta Szebehely.

Särskilt när man har en längre kontakt med patienten är relationen viktig.

– För alla som arbetar med människor, till exempel läkare och sjuksköterskor är det viktigt att patienten i stort sett är nöjd för att man ska må bra i sitt arbete. Hur det påverkar patientens tillfredsställelse att personalen är jäktad och pressad finns det dåligt med kunskap om, påpekade Marta Szebehely.

– Arbetsmiljön är en viktig välfärdsfråga både för personalen och för dem som tar emot vården, slog hon fast.

Såväl välfärdskommittén som Landstingsförbundets Toivo Heinsoo och socialminister Lars Engqvist, vilka fanns med på seminariet under vilket delbetänkandet presenterades, ansåg att det är angeläget att se till att vårdpersonalen får ta del av den konjunkturuppgång som nu sker i samhället.

– Nu måste vi öka personaltätheten i äldreomsorgen och sjukvården, sade Lars Engqvist.

Finansieringen viktig fråga

Han ansåg att den viktigaste frågan när det gäller vården i framtiden är dess finansiering.

– Klarar vi en utbyggnad av välfärdsorganisationen via skatterna eller ska det bli mer av privat finansiering. Det kommer att bli en av de viktigaste inrikespolitiska frågorna, hävdade socialministern.

Socialstyrelsens generaldirektör Kerstin Wigzell ville också lyfta fram det som varit bra under årtiondet.

– När det gäller äldre så finns det visserligen brister i omsorgen, men vi genomför också behandlingar och operationer, till exempel av leder och ögon, som hjälper äldre till ett bra liv. Och det har utvecklats många bra läkemedel som vi låter människor ta del av, sade Kerstin Wigzell.

Huruvida krisen i början av 1990-talet har påverkat människors ohälsa går inte att svara på än, menar kommittén.

Å ena sidan har människors självuppskattade ohälsa ökat, särskilt nervösa besvär som, oro, ångslan och ångest. Mellan 1989/90 och 1993/94 ökade dessa besvär med 60 procent.

Å andra sidan har dödligheten sjunkit. För män sjönk dödligheten med 12 procent under perioden 1989 till 1996, för kvinnor med knappt 8 procent.

Även spädbarnsdödligheten har sjunkit kraftigt, trots att den redan från början var mycket låg internationellt sett. 1990 inträffade 6 dödsfall per 1 000 spädbarn, 1998 var siffran 3,5.

Valfärdskommittén lämnar sitt slutbetänkande år 2001. Kommittén hoppas då att bland annat kunna belysa något av vad organisationsförändringarna i vården har haft för effekter på vårdens kvalitet.

Anna Filipsson